

Balázs Géza

Turizmusok

A turizmus szóval kapcsolatban hetven év alatt 11 jelzős kifejezést (pl. *gyalogos turizmus*) és 31 összetett szót (pl. *ökoturizmus*) dokumentáltunk. A történeti-etimológiai szótárban a turizmusra vonatkozó első adat 1951-ből: „turizmus... az észszerű pihenést művelődési vagy tudományos feladatokkal összekapcsoló utazások”. A turista meghatározása pedig: (turista jellegű) idegenforgalom, illetve második jelentésben természetjárás. A csaknem hét évtizedes adat azt mutatja, hogy a hagyományos („bakancsos”) természetjárásnál a turizmus szélesebb kategória. Ez a jelentéskör szélesedett, tágult tovább, különösen a 20. század utolsó két évtizedében, s mostanság is.

A turizmus előbb pusztán magában szerepelt, majd az 1970-es évektől jelzős szószerkezetekben bukkan fel. Az első „turizmusok” a következők voltak: *gyalogos turizmus*, *kerékpáros turizmus*, *vízi turizmus*, *autós turizmus*, *autós-motoros turizmus*, *falusi turizmus*, *lovak turizmus*. Az első turizmusoknak még volt valamilyen közük a valódi turizmushoz: a sport jellegű és/vagy művelődési tevékenységhez. Az 1980-as években kezdődött meg a turizmus kiterjedése, pl. a medjugorjei búcsújáróhelyet sokszor emlegették a „*vallási turizmus*” egyik célpontjaként. Ez az eleinte szokatlanul hangzó kifejezés a búcsújárásra vonatkozott.

Később újabb és újabb turizmusok születtek, de most már jellemzően szóösszetételi utótagként: *fürdőturizmus*, *borturizmus*, *termálturizmus*, *várturizmus* (pl. „Fellendülőben a várturizmus”), *kolostorturizmus* („Ausztriában divattá vált a kolostorturizmus”). Idesorolhatjuk az újabb felbukkanású *futóturizmus* („Felfutóban a futóturizmus”), *úrturizmus*, valamint a *konferenciaturizmus* (‘utazó konferenciázás’) összetett szót is. A *turista-turizmus* összekapcsolódását, sőt összekeverését szolgálhatta a „turistaútleivel” eufemisztikus megnevezés, amely tartalma szerint egyszerűen „magánútleivel” volt. A *bevásárlóturizmus* kifejezés a rendszerváltást megelőzően született (az ún. „Gorenje-korszak”-ban).

A *turizmus* szó eredeti tartalmának gyengülését a „homo turisticus”, a modern, főként szervezeten (társasutazás formájában) utazó tömegember, s annak kedvelt, vonzó úti célpontjai segítették elő. Az eredeti tartalom gyengülését, az attól való szélsőséges eltávolodást jól mutatja a *szexturizmus* („Ázsia országaiban *egymillió gyermek* van kitéve folyamatosan szexuális zaklatásnak, amiben jelentős szerepet játszik az egyre jobban elterjedő szexturizmus”).

Az újfajta, többnyire akár idézőjelbe is tehető turizmusok burjánzását jelzi, hogy csak egyetlen évben, 1997-ben Kiss Gábor és Pusztai Ferenc (*Új szavak, új jelentések 1997-ből*, Tinta, Budapest, 1999, 181.) a következő összetételeket dokumentálta (köztük néhány „hapax” adatnak tekinthető): *benzinturizmus*, *csináldmagad-turizmus*, *geológiai turizmus*, *konferenciaturizmus*, *kongresszusi turizmus*, *kutatóturizmus*, *ökoturizmus*, *shoppingturizmus*, *szalámiturizmus*, *termálturizmus*, *veseturizmus*.

És nincs vége. Az *Új szavak, kifejezések (A rendszerváltás kisszótára 1990–2015)* című munkámban (Inter, Budapest, 2016) további turizmusokat dokumentáltam: *geoturizmus, morbid turizmus* (ún. halálfolyókon evezés), *jogosítványturizmus, partiturizmus* (főként brit fiatalok budapesti rövid látogatása legény- és leánybúcsú gyanánt), *szociálturizmus* (kisebb jövedelműeknek kínált utazások), *hévízturizmus, voksturizmus*.

A turizmus szinte végtelen jelentésbővülési lehetőségei miatt, főként idegen mintára, nem elég turizmusról, gyalogos turizmusról, természetjárásról stb. beszélni, ezért megszületett az *ökoturizmus, az ökoturista*: „Sikerággazat lehet-e az ökoturizmus Magyarországon?“, „Az ökoturizmust szolgálná a megszüntetéssel fenyegetett kisvasút“, „Az ökoturistáknak építünk majd madárlest...“ Kis szócsaládja jött létre a gyógyfürdők látogatásának: *gyógyturizmus, gyógyfürdőturizmus, gyógyvízturizmus, termálturizmus*. Új jelenség a kalandtúra, kalandturizmus. Az árvizek kapcsán előbb az árvízi turizmus, majd a kolontári iszapömlés kapcsán megjelent a *katasztrófaturizmus*. A *benzinturizmus* alkalmi összetételként indult, de bevett fogalomná vált: „A 'benzinturizmus' feléledésének oka, hogy egy tankolás alkalmával több ezer, a nagyobb benzintartályú autók esetében akár hat-nyolcezer forint is megspórolható.“ A nagyobb lottó- vagy totónyeremények érdekében utazók és tevékenységük: *tippturista, tippturizmus* („Egyre népszerűbb a tippturizmus”). Még távolabbi lépés az eredeti jelentéstől: a *fogturizmus*. Az osztrák „turisták” az olcsóbb magyarországi fogászokat keresték, ez a tevékenység lett a fogturizmus („Hatásos a fogturizmus szájpropagandája”). A fogturizmus beilleszkedik egy nagyobb jelentéskörbe, ez az *egészségturizmus* (egészségturisztikai piac, egészségturista). Az *eutanáziaturizmus* szóval való találkozását szemléletesen írja le Kemény Gábor: „Tavaly ősszel újságolvasás közben ezen a meghökkentő címen akadt meg a szemem: *Eutanáziaturizmus Hollandiába?*... A tudósítás szerzője nagy kedvvel gyűjti csokorba a címbeli eutanáziaturizmus szinonimáit. Olvashatunk a cikkben *eutanáziautak*-ról, sőt (a mozgószabály szép alkalmazásával) *kegyeshalál-utak*-ról és *kegyeshalál-turizmus*-ról is. Valójában persze nem a szavak morbidak, hanem a szemlélet, ami mögöttük van, és maga a világ, ami körülvesz bennünket. Az egész, úgy, ahogy van, egy divatjamúlt szlengszóval jellemezhető: *haláli...*” (Kemény Gábor, *Nyelvi mozaik*, Édes Anyanyelvünk, XXIV/2. 5.)

Napjainkra eljutottunk oda, hogy a legújabb „turizmusok” messze eltávolodtak az alapvetően pozitív alapjelentéstől, illetve az abból eredeztethető egyéb „mozgásos tevékenységektől”, és társadalmilag elítélendő, negatív tevékenységformákat jelölnek meg: *szemétturizmus, guberálóturizmus*. „Ez az intézkedés súlyosan érintette több ezer honfitársunkat, akik évek óta az ausztriai guberálóturizmusból élnek”, „Hazánk a szemétturizmus célországa lett...” Idetartozik a turistabűnözés is: „roncs autókkal kelnek útra szürkület után a nehézfiúk, akiket a helyi lakosság már csak motorizált zsványoknak becéz. A Miskolc közeli falvakban divatba jött a turistabűnözés.” A turizmus szó – nemzetközi mintára történő – szinte korlátlan jelentéskiterjedése mutató példája a mértéktelen jelentésbővülési folyamatnak. Annak a jelenségnek, amely végső fokon – Uwe Poerksen terminológiájával – mindenre használható „múanyag szavakat” eredményez. Az Orwell által jelzett (negatív) utópia nyelvi

vonatkozásaihoz kapcsolódó társadalmi és nyelvészeti kritika számos ide-sorolható nyelvi jelenséget vizsgált. Az ehhez hasonló kifejezéseket a magyar nyelv-művelés régóta figyeli, nyelvi divatnak, közéleti divatszónak, kiüresedett szónak, kifejezésnek, közhelynek, esetleg nyelvi bürokratizmusnak, újabban nyelvi elidegenedésnek nevezi. Egy szép szó, kifejezés így ment tönkre. Hogy milyen további turizmusok születnek, annak már semmi sem szab határt: sem a grammatika, sem a szemantika, de még csak a jó ízlés sem.

Berda József

Vasárnapi öröm

Mint püspök, ha főpásztori díszbe
öltözik, úgy öltözködöm külön én
szemet-vidító turistaruhámba
a ti tiszteletetekre, hogy méltón ünnepeljelek
titeket, messziről tündöklő hegyek s ti
rejtett völgyek, kik az Isten ölében
ültök, mióta áll a világ.
Akár a rajongó gyermek, kinek könnyű
madárként repül a lelke, úgy
húzom magamra én is a rövid
nadrágot, viharkabátom s a szöges
bakancsot, olyan örömmel! Hadd i
zmosítsa-villanyozza csupasz térdem
és sápadt arcom az acélkék levegő!
Mert így esik ez jól s mert való: külön
ruha illik a különb lélekhez, ki hozzád
hasonul s beszélni akar veled, mély titkú
rengeteg, – magas hegyek
és mély völgyek szelleme!
Ó fogadjátok hát gyermeki
megilletődésem szavát most, hogy
közétek készülök s feleljetek ünnepi
ruhámra, mely a lelket fejezi ki, véget
nem érő lombuhogással, az erdők
vidám és szomorú színeivel, egyre áradó
illatáramotokkal, hogy áhítattal járhassak
bennetek, mikor megszáll a szépség bűvölete,
távol a romlott emberiségtől.